

**HIRSCH
BALLIN**
Een mensch op
Justitie

**ISRAËL
VERJAART**
zes visies op
de 60-jarige

**BEN VAN
BERKEL**
omhoog in
New York

NR. 19, 10 MEI 2008, JAARGANG 69, €3,95

VN **VRIJDERLAND**

WWW.VN.NL

**KRISTIEN
HEMMERECHTS
TEGEN
MACHO-
SCHRIJVERS**

**DE MAN, ZIJN PENIS
EN HET MES**

Een pamflet tegen de stuitende seks in het werk van grote mannen uit de wereldliteratuur als VLADIMIR NABOKOV. 'Voorlopig heeft *Lolita* geen zin en dus moest zijn penis zich koest houden: "Down, poor beast, down."' Kristien Hemmerechts fileert de seks die JACK KEROUAC in *On the Road* bedrijft met een jong meisje. JOHN UPDIKE's *Rabbit* hoort zijn 'child bride' opstaan 'om zich te wassen en een pil te nemen, of wat ze ook moet doen om de wond te genezen die zijn verschroeide penis heeft achtergelaten'. In *Disgrace* van JOHN COETZEE schenkt de hoer Soraya meer bevrediging dan de onbetaalde minnares, want zij is altijd 'quiet and docile'.

UNStudio

Stadhouderskade 113
PO Box 75381
1070 AJ Amsterdam

00819
817108571061322

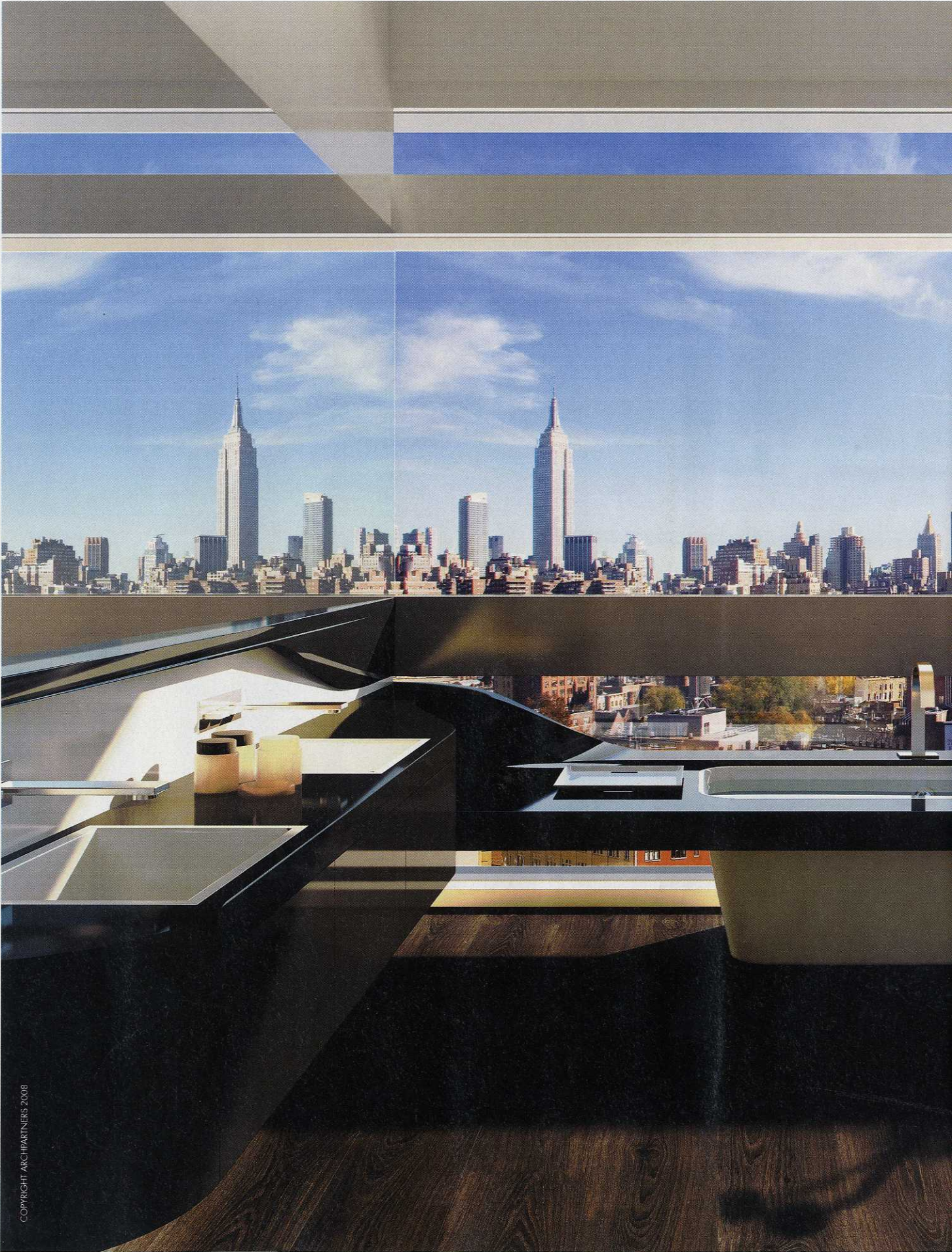
NEDERLANDSE WOLKEN- KRABBER OP MANHATTAN **BEN BOUWT OP BROADWAY**

SINDS KORT STAAT NEW YORK OPEN VOOR DE EXPERIMENTEN VAN 'STARCHITECTS' ALS RICHARD MEIER, FRANK GEHRY EN JEAN NOUVEL. DE NEDERLANDSE BEN VAN BERKEL LIJKT HET SPRAAKMAKENDSTE GEBOUW TE ONTWERPEN.

DOOR MARIE-JOSÉ KLEEF FOTO'S DANA LIXENBERG

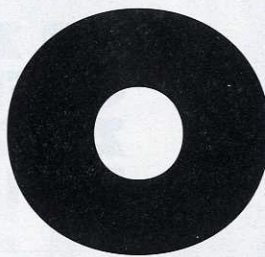

FIVE FRANKLIN PLACE
LINKS EEN 'RENDERING' VAN
DE GEVEL RECHTS ARCHITECT
BEN VAN BERKEL. 'IK HOUD
VAN DUBBELE BODEMS'

UITZICHT ZWART LINT OM DE GEVEL ALS OMLIJSTING

P DE BLOGS *CURBED* EN *WIRED* gaat het gerucht al maanden: er staat iets te gebeuren op Broadway, in het blok tussen White Street en Franklin Street in historisch TriBeCa. Beetje bij beetje verzamelen de vastgoedbloggers informatie. De steigers voor 369 en 371 Broadway verraden niet veel. Volgens de aangeplakte vergunningen gaat het om verbouwingen. Maar wie achterom loopt en door de bouwhekken de oude steeg Franklin Place in gluurt, ziet dat alleen de gevels aan Broadway nog overeind staan. Daarachter gaapt een immens gat. Eind februari duikt de naam op van de Nederlandse architect Ben van Berkel, in maart verschijnt de gelijke *teaser*-website. Five Franklin Place gaat het heten. Er komen vijfenvijftig 'adembenemende' appartementen. De bloggers kunnen niet wachten op de eerste *renderings* ('artist impressions') van het ontwerp van de architect van de Erasmus Brug in Rotterdam en het Mercedes-Benz Museum in Stuttgart.

gingen gaat het om verbouwingen. Maar wie achterom loopt en door de bouwhekken de oude steeg Franklin Place in gluurt, ziet dat alleen de gevels aan Broadway nog overeind staan. Daarachter gaapt een immens gat. Eind februari duikt de naam op van de Nederlandse architect Ben van Berkel, in maart verschijnt de gelijke *teaser*-website. Five Franklin Place gaat het heten. Er komen vijfenvijftig 'adembenemende' appartementen. De bloggers kunnen niet wachten op de eerste *renderings* ('artist impressions') van het ontwerp van de architect van de Erasmus Brug in Rotterdam en het Mercedes-Benz Museum in Stuttgart.

JACUZZI OP HET DAKTERRAS

'Kijk, precies hier loopt de grens van het *Historic District*.' Bouwopzichter Curtis Wahle trekt een denkbeeldige lijn over de kinderkopjes van Franklin Place. 'Aan die kant van de steeg mag niets en aan deze kant mag alles. Nou ja, bijna alles. Als we honderd verdiepingen hadden willen bouwen, was het alsnog een langdurig proces geworden.' Het is duidelijk waarom deze steeg – waar de entree van het appartementencomplex zal komen – vaak gebruikt is voor filmopnames. De tijd heeft hier stilgestaan. Of beter gezegd, de tijd heeft zijn werk gedaan en de negentiende-eeuwse pakhuizen in een romantisch verval gestort. Verroeste stalen luiken hangen halfopen aan muren van rode baksteen voor in jaren niet gelapte ramen. '*Old Dutch shutterwindows*,' zegt Wahle. Aan beide einden van de steeg kijk je uit op een paar van de mooiste gietijzeren gevels met Griekse zuilenrijen en getande daklijsten waar TriBeCa (TRIangle BElow CANal Street) om bekend staat. 'Al deze panden zijn geregistreerde monumenten. De eigenaren onderhouden ze niet omdat ze de huurders eruit willen hebben. Die betalen waarschijnlijk nog een schijntje, terwijl je hier nu gemakkelijk tienduizend dollar per maand voor een loft kunt vangen.'

Als de bewoners, die nog hebben meegemaakt dat deze wijk het domein was van hoeren en drugsdealers, nog even blijven zitten en een keer hun ramen lappen, kunnen ze over anderhalf jaar zien *how the other half lives*. De appartementen in de toren van Ben van Berkel, waaronder dubbelhoge lofts met vides en drie penthouses van drie verdiepingen met interne lift en jacuzzi op het dakterras, zijn alleen een realiseerbare droom voor de rijken. 'We hebben de prijzen nog niet exact bepaald,' zegt Dan August Cordeiro, begin dertig en *senior managing director* van Corcoran Sunshine, een van de grootste makelaars in het New Yorkse topsegment. 'Je moet denken aan twee miljoen dollar voor de studio's tot zestien miljoen dollar voor de penthouses. Maar als ze snel gaan in de eerste weken, dan gooien we de prijzen meteen omhoog.' Die allesbepalende eerste weken beginnen op 7 mei. Dan wordt de showroom geopend en de maquette getoond, en geeft Van Berkel aan een select gezelschap tekst en uitleg.

'TWEELIJF MILJOEN DOLLAR VOOR DE STUDIO'S TOT ZESTIEN MILJOEN DOLLAR VOOR DE PENTHOUSES'

Cordeiro kijkt er vanuit zijn imposante wit-marmeren kantoor aan 7th Avenue met gemengde gevoelens op vooruit. Hoeveel ervaring hij ook heeft, de reacties op deze toren kan hij niet voorspellen. Hij heeft vier van zijn topverkopers aan de bestudering van Van Berkels oeuvre gezet om straks elke vraag van potentiële kopers te kunnen beantwoorden. 'TriBeCa is ongelooflijk populair, maar dit gebouw zoekt echt de grenzen op en dat zal niet iedereen aanspreken.'

DIEPE RAVIJNEN

Op het Amsterdamse kantoor van Ben van Berkels UNStudio, het bureau met ruim honderd medewerkers dat hij leidt samen met zijn vrouw, kunsthistorica Caroline Bos, is de rust wat dit project betreft een beetje weergekeerd. Alle betrokkenen bij Five Franklin Place zijn het uiteindelijk eens geworden over de renderings van het interieur. Daar gingen veel internationale skype-meetings aan vooraf. In die sessies hadden behalve de ontwerpers van UNStudio ook de interieurbouwers van B&B Italia in Milaan en makelaar Corcoran Sunshine en opdrachtgever Leo Tsimmer in New York een stem. 'Renderings zijn niet alleen leuke verkoopplaatjes, maar ook wettelijke documenten,' zegt Van Berkel, scrollend langs de computeranimaties op zijn laptop. 'Precies zo moet het straks worden opgeleverd.' Het is te hopen dat niemand contractueel verplicht is ook de kunst te leveren die in de renderings aan de muren hangt. In de ultramoderne bibliotheek van het penthouse hangt een Brueghel boven de open haard en *Het Melkmeisje* van Vermeer achter de luie stoel. Van Berkel: 'De makelaar vond het een goed idee om een link te leggen met Oude Meesters, maar ik word daar eerlijk gezegd een beetje zenuwachtig van.'

Een paar keer eerder was hij dicht bij een prestigieuze opdracht in New York. Met het collectief United Architects, waarin hij samenwerkt met onder andere Greg Lynn en Foreign Architects, gooide hij in 2002 hoge ogen met een trots nieuw icoon voor Ground Zero. De verantwoordelijke commissie koos echter voor meerdere torens van verschillende architecten – waaronder de Freedom Tower van Daniel Libeskind – rondom de voetafdrukken van de Twin Towers. Daarvoor al was UNStudio in de race voor de herinrichting van het gebied tussen Times Square en Penn Station, maar dat hele plan ging niet door.

Toen Leo Tsimmer, voor wie hij eerder een buitenhuis ontwierp, hem vroeg een schets te maken voor de locatie in TriBeCa, zette hij er meteen drie man op. 'Dat kon niet uit het budget, maar ik wilde die opdracht zo graag binnenhalen,' zegt Van Berkel. 'Ik ken die

'ER ZIJN VERZAMELAARS DIE OP FEESTJES WILLEN KUNNEN ZEGGEN DAT ZE IN DE NIEUWE RICHARD MEIER ZITTEN'

SATIJNEN LINT MAQUETTE VAN FIVE FRANKLIN PLACE: ALSOF ER EEN CADEAU STAAT

buurt zo goed. Ik heb daar zo vaak gelopen, zuidwaarts over Broadway, met dat uitzicht op de Woolworth Tower.' Op zijn negentiende was hij er voor het eerst. 'Ik studeerde nog vormgeving aan de Rietveld Academie. Het was niet zozeer de architectuur die indruk maakte, het was vooral het landschap dat al die torens samen vormden. De zware schaduw die ze werpen. Alsof je door diepe ravijnen loopt.' Een idee over wat hij er zou bou-

wen als hij er de kans zou krijgen, had hij zich nooit gevormd. 'Wat er staat, is zo divers. Alles kan eigenlijk.'

Toch kreeg tot voor kort bijna geen architect er de kans om de verbeelding ruim baan te geven. Gebouwd werd er genoeg, maar het ging allemaal met saai glasgevels, vierkant en kaarsrecht de lucht in, of het waren goedkope kopieën van geliefde gebouwen van rond de vorige eeuwwisseling. Gewaagdere plan-

IN AANBOUW LINKS DE PLAATS WAAR FITNESSRUIMTE, SAUNA EN STOOBAD KOMEN. RECHTS: GELDSCHIETERS LEO TSIMMER (LINKS) EN DAVID KISLIN (RECHTS)

nen stuitten op zoveel verzet van het taaie *Landmarks Preservation Committee* en van omwonenden, dat projectontwikkelaars eieren voor hun geld kozen.

STARCHITECTS

De in Amerika aanbeden Rem Koolhaas kwam in New York – ondanks een vijftienvijftig man sterke dependance van zijn Rotterdamse kantoor OMA – tot nu toe niet verder dan de inrichting van de Prada-winkel. Enige jaren geleden zou hij samen met Herzog & de Meuron in opdracht van de beroemde nachtclub- en hotelmagnaat Ian Schrager een wolkenkrabber ontwerpen, maar hij kreeg het aan de stok met Schrager. Die ging daarop alleen verder met het Zwitserse duo, dat roem vergaarde met de Tate Modern in Londen en momenteel zijn Olympisch Stadion in Peking ziet verrijzen. Juist dat gebouw betekende een doorbraak voor nieuwe architectuur in New York. Het zeer exclusieve 40 Bond Street met een gevel van groen glas, gegoten in de vorm van een klassieke gietijzeren gevel, was ondanks exorbitante prijzen in recordtempo uitverkocht. Sindsdien krijgt een hele rits *starchitects* de ruimte.

Het eerste gebouw van Jean Nouvel, de Franse architect die vorige maand de prestigieuze Pritzker-prijs kreeg, was een subtiel statement in SoHo. Zijn tweede, momenteel in aanbouw aan de oever van de Hudson, en zijn derde, gepland direct achter het MoMA, zijn dat allerminst. De gekromde gevel van 100 11th Street zal de zon reflecteren in een mozaïek van 1750 gekantelde glaspanelen en de vijfenzeventig verdiepingen hoge toren achter het MoMA zal met zijn golvende, taps toelopende glasgevel zonder twijfel de opvallendste wolkenkrabber in Midtown worden sinds de voltooiing van het Chrysler Building in 1930.

Ook de Amerikaanse toparchitecten Richard Meier en Frank Gehry kregen pas de laatste jaren voet aan de grond op Manhattan. Hun eerste gebouwen waren ingetogen modernistische bakens aan het water, maar zij hebben wildere ontwerpen in de steigers staan. Om het lijstje Pritzker-laureaten compleet te maken: ook Rem Koolhaas kreeg een opdracht. Er is nog weinig bekend over zijn voor 2010 geplande toren, maar ook die zal snel geheel verkocht zijn als de hype rond wonen in het ontwerp van een *starchitect* aanhoudt.

Alhoewel 'wonen' een groot woord is. Dan Cordeiro: 'Veel staat leeg. Het gaat vaak om mensen met huizen op verschillende continenten en er zijn verzamelaars die op feestjes willen kunnen zeggen dat ze in de nieuwe Richard Meier zitten.' Van een kredietcrisis is in het hoogste segment van de huizenmarkt weinig te merken. Daniel Radcliffe, de achttienjarige hoofdrolspeler uit de vijf Harry Potter-films, is zo'n verzamelaar. 'Hij heeft de afgelopen drie maanden twee appartementen gekocht,' zegt Cordeiro. 'Eentje van 4,3 miljoen dollar in 40 Mercer van Jean Nouvel, en eentje van vijf miljoen dollar in 1 Morton Square.'

Maar de meeste gefortuneerde huizenzoekers zijn saaie bank- en beursjongens die in het Financial District werken. De toren van Van Berkel is voor hen interessant omdat TriBeCa tegen het Financial District aan ligt en niet alleen bekend staat om de vele toprestaurants, maar ook om de beste lagere én middelbare openbare school van New York. Maar het is de vraag of deze gezinnen zullen kiezen voor het kunstzinnige ontwerp van Van Berkel. Cordeiro: 'We zullen duidelijk moeten maken dat Ben een gearriveerde architect is en

CHRISTIAN RICHTERS/UN STUDIO

VILLA NM HET TRAPPENHUIS VAN DE AMERIKANSE WONING DIE VAN BERKEL ONTWIERP VOOR DE RUSSISCHE MILJONAIR LEO TSIMMER

zijn ontwerp goed doordacht, niet alleen wat betreft concept, maar ook wat betreft functionaliteit.'

STOFWOLK

In de showroom, een gehuurde – nu nog met bruin papier afgeplakte – benedenverdieping in Harrison Street, ziet het er intussen uit of er een bom ontploft is. Tientallen mannen rennen in een grote witte stofwolk heen en weer. De opzichter, Paul Bonnar, heeft geprobeerd zijn bureau met computer, Blackberry en technische tekeningen stofvrij te houden door het van de ruimte af te schermen met doorzichtig plastic. Hij moet zelf lachen om de zinloosheid van die actie. Alles is wit.

Hier wordt geprobeerd de renderings tastbare werkelijkheid te maken om potentiële kopers te verleiden. 'Over twee weken moet alles klaar zijn,' zegt Bonnar. 'Het helpt niet dat de helft alleen Italiaans spreekt.' Het zijn de interieurbouwers van designhuis B&B Italia, die speciaal voor het bouwen van de in samenwerking met UNStudio ontworpen badkamer en keuken zijn overgevlogen uit Milaan. 'Voel eens hoe glad dit is.' Bonnar laat zijn

hand glijden over de hagelwitte gekromde muren van het toilet. 'Dit is Corian, een zeer hoogwaardige kunststof. Je kunt het in het werk smelten zodat je geen naden krijgt.' Het oogt en voelt als porselein. 'Ik zit al bijna dertig jaar in dit vak, maar ik heb nog nooit zoiets moois gemaakt als dit,' zegt Bonnar.

Een paar dagen later zijn het gigantische golvende keukeneiland, de badkuip en de inbouwkasten gearriveerd uit Milaan. Bonnars bureau is met geweld tegen de muur geschoven om ruimte te maken voor de tot aan het plafond opgestapelde kisten. De Schotse ingenieur die in de jaren negentig Canary Wharf in Londen uit de grond stampte en ooit naar New York kwam om het te maken als saxofonist, ziet Five Franklin Place als de ultieme uitdaging. 'Niets is standaard in dit gebouw. We moeten alles zelf uitvogelen. Alle respect hoor, voor de jongens bij UNStudio, maar op de tekeningen staan dingen die helemaal niet kunnen met de schroeven en strips die in de handel zijn. Soms zijn we twee uur bezig om een oplossing te bedenken voor een minuscuul detail. Alles moet perfect zijn,' zegt Bonnar. 'En soms moet het dan nog over van Leo.'

Bij het noemen van die naam verschijnt dezelfde glimlach op zijn gezicht als bij Van Berkel, Cordeiro en Wahle wanneer 'de baas' ter sprake komt. Een glimlach als die van een boer met kiespijn – en tegelijkertijd die van een ontroerde ouder over de streken van een dwaas, maar geliefd kind.

HANDELAAR IN KIP EN DJ'S

'I do in chicken,' zei Leo Tsimmer tegen Van Berkel tijdens hun eerste ontmoeting acht jaar geleden. Hij liet de architect naar New York komen voor een gesprek over een buitenhuis. 'Hoe oud schat je hem?' vraagt Van Berkel, die zijn opdrachtgever nooit naar zijn leeftijd heeft durven vragen. 'Hij moet piepjong geweest zijn.'

Het gesprek duurde nog geen vijftien minuten. Van Berkel: 'Hij overhandigde me een cheque van dertigduizend dollar: "Maak maar een schets."'

Leo Tsimmer was begin dertig en in rustig vaarwater terechtgekomen na een aantal wilde jaren in zijn geboorteland. 'The Roaring Nineties in Moskou,' verzucht Tsimmer in zijn bescheiden kantoor aan Madison Avenue. Hij

'JE DENKT DAT AMERIKANEN VOORUITSTREVENDE ZIJN, MAAR ZE DENKEN ALLEEN IN CIJFERS'

den tijd over het eerste Amerikaanse project van Van Berkel, dat vorig najaar nog uitgebreid werd besproken in het magazine van *The New York Times*. Op 5 februari brandde Villa NM, zoals Leo Tsimmer zijn nog maar een half jaar eerder opgeleverde datsja gedoopt had, tot de grond toe af. 'Iets met de elektriciteit,' volgens Tsimmer, maar wat er precies is gebeurd, is onduidelijk. 'Ik vind het extreem moeilijk om erover te praten. Het is alsof er een familielid is overleden. Wij hielden zo veel van dat huis. We spraken er tegen: *Hello house. Goodbye house.*' Ook Ben van Berkel is er kapot van. 'We hebben er zeven jaar samen aan gewerkt. Er zat zoveel persoonlijks in. Ik weet hoeveel hij van dat huis hield. Het is echt afschuwelijk.' Terwijl Tsimmer voorzichtig denkt aan herbouwen, vindt hij afleiding bij Five Franklin Place. Wat scheelt, is dat hij er bij dat project niet alleen voor staat.

ZEVEN MILJOEN DOLLAR LOSGELD

'Leo en ik leerden elkaar in 1995 kennen. We deelden een kantoor op 52nd Street,' zegt David Kislin, vijfendertig en op het oog een gemeedelijke jongen in trui en spijkerbroek. Maar schijn moet hier – net als bij Tsimmer – wel bijna bedriegen. Kislin: 'Ik was nog een baby toen mijn vader in 1973 vanuit Odessa naar New York kwam.' Het verging vader Semyon Kislin goed in het Westen. Hij werd een invloedrijk man in de joods-Russische gemeenschap en maakte zijn zoon direct uit de schoolbanken directeur van een van zijn miljoenenbedrijven. De jonge David exporteerde groeiende hoeveelheden staal vanuit Rusland naar de VS, ontwikkelingslanden en China.

Tsimmer en Kislin werden vrienden. Een handelscrisis bracht de twee ook in zaken samen. Kislin: 'In de kranten verschenen berichten dat de Russen staal dumpsten op de Amerikaanse markt. Leo en ik hebben beiden goede contacten binnen de ministeries, zowel hier als in Rusland. We hoorden dat de Amerikanen voorbereidingen troffen om de invoerbelasting op staal dramatisch te verhogen en dat de Russen als vergelding vlees uit de VS zouden gaan boycotten. Binnen vierentwintig uur zouden onze omzetten van een miljard dollar afnemen tot een paar honderd miljoen.'

De crisis deed beiden beseffen dat ze er genoeg van hadden. Tsimmer: 'Handel is een 24/7-job.' Kislin: 'Zeker handel met Rusland. Dan ging de telefoon weer midden in de nacht: "Het leger heeft vier van je mannen gearresteerd. Ze vragen zeven miljoen dollar losgeld. Wat wil je dat ik doe?" Tsimmer: 'Of het Amerikaanse ministerie van Landbouw had weer eens beslag gelegd op mijn vlees.' Kislin: 'En al dat reizen, honderdtachtig dagen per

jaar zat ik in het buitenland.' Dat het vrijwel onmogelijk is handel te drijven met Rusland zonder in contact te staan met de plaatselijke maffia, heeft wellicht ook een rol gespeeld. Kislin: 'Ik zei: "Vastgoed." Tsimmer: 'En ik: "Goede architectuur en design."'

Ze lieten zich niet afschrikken door mensen die hen vertelden dat het leven van een projectontwikkelaar ook geen picknick is. Kislin: 'Als je zaken hebt gedaan met Rusland en met kredieten van vijfhonderd miljoen dollar in China hebt gewerkt, dan is bouwen op Manhattan echt zo spannend niet.' Toch werd hun eerste bouwproject een ramp. HighLine 519 in Chelsea werd uiteindelijk zo mooi als ze voor ogen hadden gehad, maar ze versleten onderweg de nodige aannemers en evenzoveel advocaten. Tsimmer en Kislin legden zich niet neer bij 'hoe het nu eenmaal gaat in de bouw'. Ze begonnen hun eigen bouwbedrijf en vonden de al even tegendraadse Paul Bonnar om dat te leiden. Maar het tweede project kwam met nieuwe struikelblokken.

DUBBELE BODEMS

'Praten met de banken over Five Franklin Place was erger dan praten tegen een muur,' zegt Tsimmer. 'Ze lachten vriendelijk, totdat ze Bens tekeningen zagen. "Too complicated," was het dan. Ongelooflijk frustrerend.' De woorden zijn die van een gentleman, maar in zijn ogen flitst even de Leo Tsimmer voorbij voor wie iedereen zich zo uitslooft. 'Je denkt dat Amerikanen vooruitstrevend zijn, maar ze denken alleen in cijfers. Ze wilden niet vijftig, maar vijftigzestig appartementen en gewoon een glazen gevel. Het is zeer kortzichtig kapitalisme.'

Toch is te begrijpen dat de banken schrokken van de renderings. Van Berkel bedacht voor zijn eenentwintig verdiepingen tellende toren, die ver boven zijn burens zal uitsteken, als ornament zwarte metalen banden, die verdunnen, verdikken en verdraaien op een schijnbaar willekeurige manier. Van een afstand zal het lijken of het gebouw is omwikkeld met een glanzend satijnen lint. Alsof er een cadeau staat, klaar om uitgepakt te worden. Als je komt aanrijden over Broadway, zal de toren iets weg hebben van een grote glimmende machine die bij het passeren draait en vervormt.

'Veel architecten hebben al een interpretatie van de *iron-casting* gegeven, maar ik wilde niet zo'n overduidelijke referentie,' zegt Van Berkel. 'Ik houd van dubbele bodems. Met architectuur houd je de stad een spiegel voor. Gietijzeren ornamenten zie je ook in Barcelona en Parijs, maar in New York zijn ze robuuster. En in de stedelijke organisatie zag ik niet alleen een grid, maar ook een sterke lineaire component.' Hij pakt een rondslingerend A4-tje en schetst parallelle lijnen. 'Ik zag die resonantie, en als je dan wat speelt met schaalverandering, dan kom je op de vormtaal van die dikke belijningen.' Van Berkel wilde de zwarte banden niet alleen een visuele gimmick laten zijn. 'Het was een enorme puzzel om de functionele logistiek erin te krijgen, maar de banden zijn bij hun rondgang om het gebouw afwisselend de reling van een balkon, de omlijsting van een panoramisch uitzicht en de zonwering,' zegt hij. Ze zijn zelfs zo in het ontwerp geïntegreerd dat hun positie op de gevel op sommige plekken het ontwerp van het interieur gestuurd heeft. Zo golft het zwarte graniet rond het bad in het penthouse omhoog met de twist in de band om de gevel buiten.

Tsimmer en Kislin bedachten een list om de leningen van een paar honderd miljoen dollar bij de banken los te krijgen. 'We hebben lekker onduidelijke tekeningen laten maken waarin de banden nauwelijks te zien zijn,' zegt Tsimmer. 'Toen was het zo voor elkaar.'

Bouwopzichter Curtis Wahle kijkt vanaf de nog te slopen gevels aan Broadway uit over de bouwput. 'Begin 2009 staan we op het dak van de penthouses. Dit gebouw gaat zo'n impact hebben. Eerder dan de Freedom Tower van Libeskind zal het de feniks zijn die opstijgt uit de as van Ground Zero,' zegt hij. 'Manhattan heeft nog nooit zoiets gezien.'

Leo Tsimmer houdt nog even een slag om de arm. Dat New Yorkers nog nooit zoiets gezien hebben, wil nog niet zeggen dat ze zijn toren onmiddellijk zullen omarmen. 'De tijd zal ons leren of dit gebouw meer is dan een gimmick,' zegt Tsimmer. 'Ik lees het wel op de blogs.' Hij lacht, maar de stress is van zijn gezicht af te lezen. Je zou bijna denken dat bouwen op Manhattan zeker zo spannend is als handel drijven met Rusland.